

80 let od objevení Javoříčských jeskyní

Martin Koudelka

Kopec Špraněk. Výrazná krajinná dominanta. Nejrozsáhlejší kra devonských vápenců v oblasti Javoříčko-mladečského krasu. Pítoreskní skalní brána Zkamenělého zámku. Území se vzácnou květenou a s výskytem mnoha zvláště chráněných druhů živočichů. Pestrá krajinná mozaika. Od skalních stepí,

přes vápencové bučiny až po zachovalé suťové lesy. Plošně malé území s vysokou bio i geodiverzitou. A to nejcennější se skrývá pod zemí. 14. dubna 2018 uplynulo přesně 80 let od okamžiku, kdy lidé poprvé vstoupili do velkých podzemních domů a podívali se na krásy kopce Špraňku i „z druhé strany“.

Svěcená díra. Foto časopis Světozor 1873

Jeskyně u Buzova na Moravě. (Dle skutečnosti kreslil Fr. Chalupa.)

Javoříčské jeskyně od A do Z

Složitý podzemní systém chodeb v několika horizontech nad sebou vytvořil předchůdce současného potoka Špraňku. Jeskyně se nacházejí v ostrůvku devonského vápence a jsou součástí řady krasových jevů, které se táhnou v přerušovaném pruhu od Jesence u Konice až po Mladeč u Litovle. Oblast tvoří karsologicky vyčleněnou jednotku Javoříčko-mladečského krasu a geomorfologicky náleží jižní části Zábřežské vrchoviny. Devonské vápence vystupující na povrch jsou jako mozaika vloženy do okolních nekrasových hornin – břidlic, drob a fylitů. Vývojově nejstarší, nejvýše položené podzemní prostory jsou postiženy řícením, a vznikly zde proto největší prostory – dómy. V místě skalní brány Zátvořice dosáhlo říčení až k povrchu, a tak byl zavalen již velmi dávno před příchodem člověka původní – přirozený – vchod do podzemí.

Čím jsou Javoříčské jeskyně nejznámější? Bezesporu pestrostí a bohatostí krápníkové výzdoby. Od drobných průsvitných brček přes stropy pokryté většími či menšími stalaktity až po obrovité stalagmity, které daly jméno největší prostoře na přístupné trase – Dómu gigantů. Jsou zde rozsáhlé sintrové vodopády i sintrová jezírka s jeskynními perlami. Zvláštností jsou plochy puklin pokryté průsvitnými excentrickými krápníčky, rostoucími jakoby navzdory zemské přitažlivosti do všech směrů. Vyskytují se zde vzácné opálové sintry a kryogenní útvary z poslední doby ledové. Nejvýraznějším symbolem je skvostná, dva metry dlouhá sintrová Zácłona, průsvitná, krásně našasená a zakončená zoubkovaným okrajem. Nejhlubší propasti zde dosahují do hloubky až sedmdesáti metrů pod úroveň horního patra (Lví jáma a propast Mnicha v Objevné cestě). Jeskyně prostupují téměř celým kopcem Špraněk od severu k jihu a celková délka chodeb v současnosti přesahuje 6000 metrů s denivelací 108 metrů, potenciál objevů dalších prostor je stále velký. Zejména „panenská“, zatím nedobyta východní část kopce směrem od obce Březina, kde jsou dosud známy pouze menší jeskyňky, které nechtějí jen tak lehce pustit jeskyňáře dále do tušených velkých pokračování.

Než byly jeskyně objeveny

Krasová krajina přitahovala odborníky i veřejnost již od devatenáctého století. První pí-

Dóm gigantů. Sem poprvé vstoupili objevitelé 14. 4. 1938 Foto Jiří a Kamila Šírovi

semná zmínka o jeskyni Průchodnice u Ludmírova pochází z roku 1817. V této jeskyni prováděli na přelomu devatenáctého a dvacátého století paleontologické a archeologické výzkumy Jan Knies a Benjamin Popelka. V roce 1856 se objevuje záznam o sběru netopýrů z vápencové jeskyně u Bouzova pro F. A. Kolenatiho, což je nepochybně jeskyně Svěcená díra. První detailní popis těžé jeskyně i s vyobrazením od Františka Chalupy pochází z roku 1873. Souborný popis krasového území s jeho zvláštnostmi zpracoval roku 1926 Mořic Remeš. Jeho údaje dále detailně rozpracovává roku 1932 Josef Blekta. Všichni tuší, že spousta výrazných krasových jevů na povrchu svědčí o možném výskytu podzemních prostor.

Objevné práce

Vilém Švec – od 1. února 1936 revírník v Javoříčku, rodák z nedaleké vesnice Kadeřín, stejně jako většina mužských členů jeho rozvětvené rodiny – žil naplno lesem a myslivostí. Usilovně také ale pracoval na objevení tušených velkých jeskyní, o kterých se doposud jenom nahlas snilo. Jako kvalitní rozvědk v této době působí jeho synové – z nich hlavně nejmladší Bedřich a jeho kamarád Jan Vlček z Bouzova. Podle jejich indicií a také ze svých vlastních zkušeností rozhoduje Vilém Švec na podzim roku 1936 o zahájení prací. K pracím uvolňuje několik lesních dělníků z Javoříčka a Březiny. Paralelně začínají odrovnávat suť v řícené Zátvořici, kterou správně pokládá za probořený portál

Symbolem Javoříčských jeskyní je dva metry dlouhá sintrová Zácłona.
Foto z roku 1940 Karel Kostroň a současné foto z roku 2017 Jiří a Kamila Širovi

jeskyně, a odkopávají sedimenty v jeskyni Svěcená díra. V Zátvořici byly práce záhy zastaveny pro nebezpečí řítících se kamenů. Bylo zvětšeno úsilí při vyklízení jeskynní hlíny, štěrku a písků ve Svěcené díře. Po odkopání sedimentů narazil pod sintrovou deskou dělník Brosinger v jižním koutě jeskyně na ústí komína, zatím čtyři metry hlubokého. Po několika týdnech práce někteří dělníci přestávali věřit v úspěch, protože neviděli výsledky svojí těžké práce. Zůstali jen dva vytrvalci – Adolf Brosinger a Josef Zapletal. Šestý týden se ukázal úzký otvor mezi balvanem vklíněným v puklině a sypala se dolů hlína. Po rozšíření otvoru odstřelením se jako první spustili po laně dolů Zapletal, Vilém Švec, Bedřich Švec a Brosinger. Jeskyně, do které stropem sestoupili, byla počáteční dutinou systému propastí tzv. Švecovy objevné cesty. V květnu 1937 provedl první zaměření těchto prostor František Meisl, který byl revírníkem Švecem přizván ke spolupráci. Plán komína byl zakreslen 20. 5. 1937 na Plumlově. Na podzim 1937 bylo již pro nedostatek peněz pracováno stále méně. Přístup do objevených prostor byl velmi složitý a prostory stále nebyly těmi velkými podzemními sálý přeplněnými výzdobou. Další postup byl také obtížný a nebezpečný. Na jaře roku 1938 byly práce obnoveny. Některé zúžené prů-

chody bylo potřeba prokopat, ale hlavním úkolem bylo zdolat úzké propasti a komíny, úzké a kluzké skalní římsy a najít správnou cestu v labyrintu středního patra jeskyní. Při těchto pracích byla objevena první větší, nádherně vyzdobená prostora – Kostelík. Mimochodem dodnes jedna z nejobtížněji přístupných partií celého systému Javoříčských jeskyní. Poslední výzvou objevitelů byl Komín s vlaštovčími hnízdy, zvonovitá prostora, nahoře se lomící a končící puklinou na hranici průleznosti. V úterý 12. dubna 1938 se podařilo čtveřici ve složení Vilém Švec, Adolf Brosinger, Bedřich Švec a Alois Brosinger tento komín překonat a spustit se na druhé straně dolů. Stáli již kousek od velkého objevu, byli ale velmi unavení a docházelo jim světlo. Rozhodli se tedy vrátit a za dva dny pokračovat. Ve čtvrtek 14. dubna 1938 se jim podařilo po tři hodiny trvající cestě podzemím proniknout do dnešního Dómu gigantů. Revírníka Švece tento den nahradil jeho syn Vilém, protože revírník se při předchozí akci nachladil. Ale již za dva dny se do nově objevených jeskyní také podíval, i když ještě nemocen. Objevená prostora byla ještě větší a krásnější, než si kdo předtím dokázal představit. Informace o objevu se rychle šířila. Hned v dalších dnech byly objeveny další prostory horního patra a začalo se pracovat

na rychlém zpřístupnění jeskyní. Dne 1. května 1938 bylo zaměřeno v Suťovém dómu místo nejbližší povrchu, kde byl prokopán první vstup pro „běžné“ návštěvníky. Již 15. května roku 1938 byly prostory Suťového dómu, Spojovací chodby a Dómu gigantů provizorně zpřístupněny a přivítaly první návštěvníky. V srpnu téhož roku sem byla přivedena elektřina a jeskyně byly záhy elektricky osvětleny. Ihned po objevení jeskyní se naštěstí důsledně dbalo o ochranu podzemních krás. Revírník Švec jmenoval dozorce jeskyní, který byl za to, kdo do jeskyně chodí a jak se v ní chová, osobně zodpovědný. Koordinoval také jako zástupce Lesní správy na Bouzově (kterým jeskyně po objevu patřily) veškerou dokumentační a vědeckou činnost. Na detailním zpracování objevených jeskyní se podíleli v letech 1938 až 1940 zejména František Vitásek, Radim Kettner, Mořic Remeš, Zdeněk Roth, František Meisl a Karel Kostroň.

Takto vzpomíná na události kolem objevu jeskyní syn revírníka Švece Bedřich v dopise z roku 1995:

„Když byl tatínek přeložen do Javoříčka... měl jsem příležitost prozkoumat v okolí každou díru, a těch je tam spousta. Nejvíce mě zajímala Zátvořice. Tam byly chodby na všechny strany a velké balvany. S Vlčkem jsme tam jednou bloudili a nemohli se dostat ven,

Revírník Vilém Švec. Foto z roku 1941 Karel Kostroň

přestože jsme si dělali značky... Hlavní práce začínala ve Svěcené díře. A to bylo také to nejobtížnější... On tenkrát žádný nevěděl, jak to dělat. Nepracovalo se zde stále. Lesní správa v Bouzově nerada vydávala peníze a tatínek často platil z vlastní peněženky. Moc lidí tam nebylo zaměstnáno, asi 3–4 osoby. Když byla uvolněná cesta do středního patra, tak jsme tam zkoumali s Brosingerem, a to ne stále... S Brosingerem byl jsem před objevením nynějších velikých jeskyní zase na zkoumání. Po dlouhé nebezpečné cestě jsem se po provaze spustil do propasti. Brosinger ten provaz držel. Byla tam menší prostora a na všechny strany chodby. Nemohli jsme ale už dále, museli jsme se vrátit, neboť ta karbidová lampa tak dlouho nestačila. Byli jsme tenkrát na začátku velikých jeskyní, i když jsem to nevěděl. Nechci tím říci, že jsem byl první v těch jeskyních. Nikdo by tuto práci nemohl udělat sám... Tatínek se o všechno staral. Objevitel je můj tatínek.“

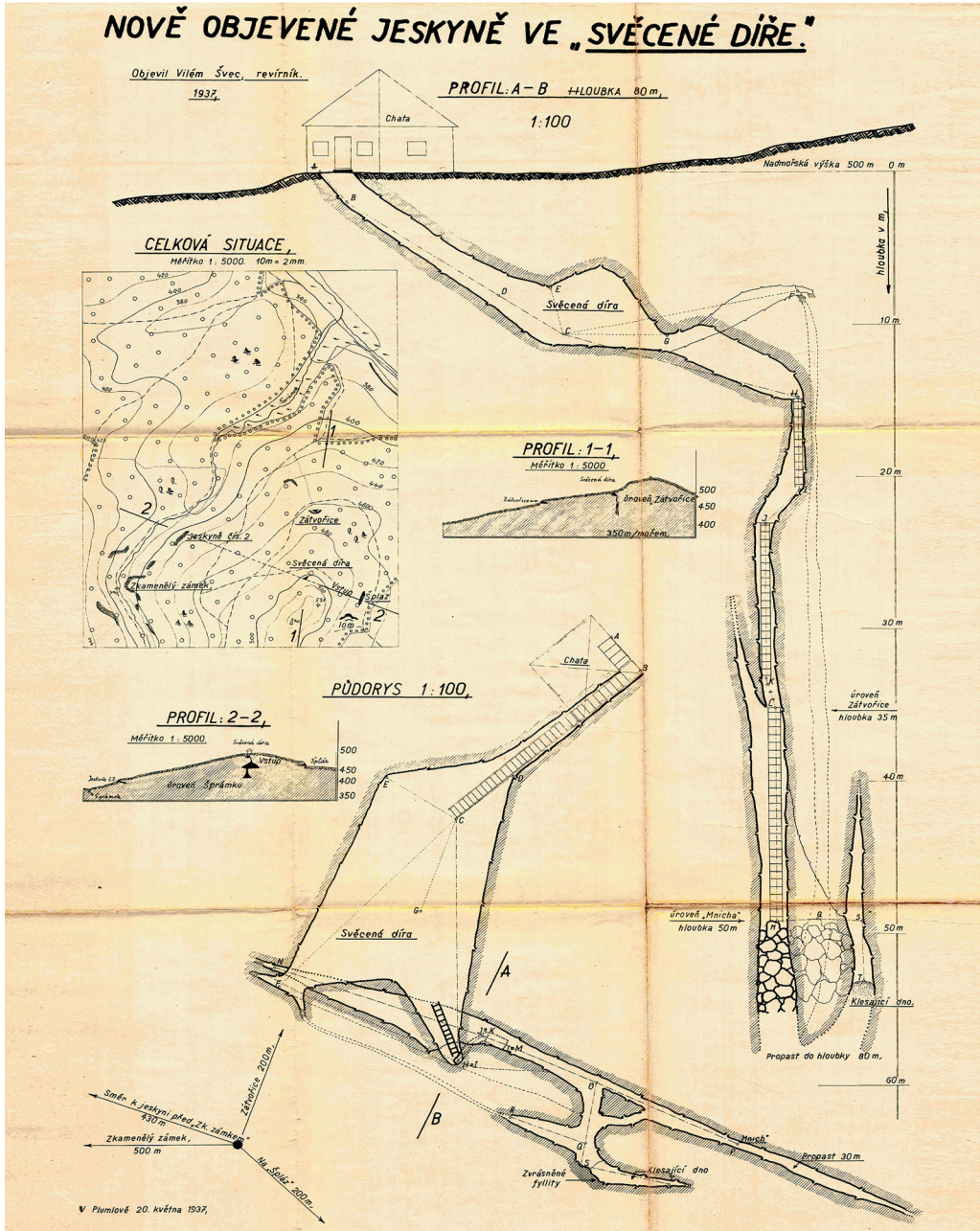
Jeskyně pro veřejnost

Již od počátků bylo cílem co nejdříve jeskyně zpřístupnit veřejnosti a povznést pozapomenutý kraj. První návštěvníci se do podzemí podívali již měsíc po objevu jeskyní – úctyhodný výkon. Původní trasa vedla přes Suťový dóm a Spojovací chodbu do Dómu gigantů. Zde návštěvníci udělali malé kolečko pod Niagarou a vraceli se stejnou cestou zpět. Podle dobových záznamů byl o nově objevené jeskyně opravdu velký zájem a bývalo tu až tisíc návštěvníků za víkend. V roce 1939 byly k návštěvnímu okruhu připojeny Pohádkové jeskyně se Zácłonou. Na přelomu let 1940 a 1941 byl prokopán umělý průchod mezi známými jeskyněmi a Svěcenou dírou, a návštěvníci se tudíž nemuseli vracet stejnou cestou. Protože vstup do jeskyní byl velmi strmý a nestabilní, už od počátku se uvažovalo o jeho nahrazení. Jako alternativa přicházela do úvahy Zátvořice. Původně se počítalo s odrovnáním suti, ale nakonec zvítězila jistější a méně nebezpečná varianta vystřílením tunelu, který zával obchází. Tak byl v roce 1953 otevřen nový, pohodlnější vstup a zároveň vybudována nová správní budova. Dalším mezníkem byl rok 1958, kdy bylo skupinou Kabinetu pro geomorfologii pod vedením dr. Panoše objeveno pokračování horního patra, tzv. jeskyně Míru. Také tato část byla nedlouho po objevu – v roce 1962 –

zpřístupněna veřejnosti. Celková délka prohlídkové trasy tak dosáhla délky 788 metrů a platí to dodnes. Od objevení prošly jeskyně správou několika organizací (Lesní správa, Turista, Čedok, Krajské vlastivědné muzeum Olomouc). Po roce 1991 jejich ochranu a provoz zajišťovala organizace státní ochrany přírody ČÚOP, později AOPK ČR a v roce 2006 se jeskyně staly součástí Správy jeskyní ČR. Chyby předchozích správců i časem opotřebované technické objekty napravila kompletní rekonstrukce podzemní návštěvnické trasy v roce 1997. V roce 2015 prošla rekonstrukcí také správní budova, zázemí pro návštěvníky

i celý povrchový areál. V roce 1949 byla vyhlášena NPR Špraněk, která byla v roce 2013 podstatně rozšířena. Kopec s jeskyněmi je také součástí EVL Špraněk. Javoříčské jeskyně jsou jeskyněmi s nejbohatší a nejpestřejší krápníkovou výzdobou České republiky. Jsou největším jeskynním systémem na Moravě mimo vlastní Moravský kras. Jsou největším zimovištěm vrápence malého (*Rhinolophus hipposideros*) a za osmdesát let od objevení jimi prošlo již několik milionů návštěvníků.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz

Meislova mapa z roku 1937